УДК 159.9:004.8-053.6
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.3.23

Миколюк Ю. М.
доктор філософії (PhD) у галузі психології,
викладач кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету
ORCID: 0009-0001-6266-406X

КВАЗІСУБ'ЄКТНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

QUASI-SUBJECTIVITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERACTION WITH CHILDREN AND ADOLESCENTS

У статті здійснено теоретичний психологічний аналіз феномену квазісуб'єктності штучного інтелекту у взаємодії з дітьми та підлітками. Обґрунтовано доцільність розгляду штучного інтелекту не лише як технологічного інструменту, а як специфічного учасника взаємодії, здатного імітувати окремі ознаки суб'єктності: комунікативність, адаптивність, ініціативність, реактивність та емоційний відгук, за відсутності власної свідомості, інтенційності та саморефлексії. Метою статті є визначення основних психологічних механізмів квазісуб'єктної взаємодії дітей і підлітків із ШІ, а також систематизація її можливостей та ризиків.

Визначено, що сприйняття квазісуб'єктності ШІ опосередковується антропоморфізацією, проєкцією, формуванням емоційної прив'язаності та ефектом соціальної присутності. Зазначені механізми сприяють інтеграції штучного інтелекту у систему соціально-психологічних відносин юного користувача та визначають характер його емоційного залучення у взаємодію. Проаналізовано конструктивний потенціал такої взаємодії, зокрема розширення доступу до психологічної підтримки, створення безпечного довкілля для самовираження, індивідуалізацію навчання і розвитку та формування навичок саморегуляції. Водночас окреслено основні психологічні ризики: формування ілюзії міжособистісної взаємності, зниження потреби у реальних соціальних контактах, емоційну залежність, можливий вплив на становлення ідентичності, а також етичні та безпекові проблеми.

На основі узагальнення результатів дослідження та проведеного SWOT-аналізу встановлено амбівалентний характер взаємодії дітей і підлітків із ШІ як квазісуб'єктом. Обґрунтовано, що її конструктивність визначається не лише функціональними можливостями штучного інтелекту, але й рівнем психологічної зрілості користувача, контекстом взаємодії та наявністю соціально-психологічного супроводу. Перспективними напрямами подальших досліджень визначено емпіричне вивчення типів квазісуб'єктної взаємодії, вікових відмінностей у сприйнятті ШІ та розроблення практичних моделей психологічного супроводу й етичних стандартів його використання у роботі з дітьми та підлітками.

Ключові слова: штучний інтелект, квазісуб'єктність, діти, підлітки, психологічна взаємодія, антропоморфізація, соціальна присутність.

The article provides a theoretical psychological analysis of the phenomenon of quasi-subjectivity of artificial intelligence in interaction with children and adolescents. The feasibility of considering artificial intelligence not only as a technological tool, but as a specific participant in interaction, capable of imitating individual features of subjectivity: communicativeness, adaptability, initiative, reactivity and emotional response, in the absence of one's own consciousness, intentionality and self-reflection, is substantiated. The aim of the article is to determine the main psychological mechanisms of quasi-subjective interaction of children and adolescents with AI, as well as to systematize its opportunities and risks. It is determined that the perception of quasi-subjectivity of AI is mediated by anthropomorphization, projection, the formation of emotional attachment and the effect of social presence. These mechanisms contribute to the integration of artificial intelligence into the system of socio-psychological relations of the young user and determine the nature of his emotional involvement in interaction. The constructive potential of such interaction is analyzed, in particular, expanding access to psychological support, creating a safe environment for self-expression, individualizing learning and development, and forming self-regulation skills. At the same time, the main psychological risks are outlined: the formation of the illusion of interpersonal reciprocity, reducing the need for real social contacts, emotional dependence, possible impact on the formation of identity, as well as ethical and security issues.

Based on the generalization of the research results and the conducted SWOT analysis, the ambivalent nature of the interaction of children and adolescents with AI as a quasi-subject is established. It is substantiated that its constructiveness is determined not only by the functional capabilities of artificial intelligence, but also by the level of psychological maturity of the user, the context of interaction, and the presence of socio-psychological support. Promising areas of further research include empirical study of types of quasi-subjective interaction, age differences in the perception of AI, and development of practical models of psychological support and ethical standards for its use in working with children and adolescents.

Key words: artificial intelligence, quasi-subjectivity, children, adolescents, psychological interaction, anthropomorphism, social presence.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій та активне впровадження систем штучного інтелекту у повсякденне життя зумовлюють трансформацію традиційних форм соціальної та міжособистісної взаємодії [3]. Особливо чутливою до цих змін є дитяча та підліткова аудиторія, яка не лише активно інтегрує новітні технології у власний життєвий простір, але й формує на їх основі нові моделі комунікації, пізнання та емоційного реагування. У цьому контексті штучний інтелект дедалі частіше постає не лише як інструмент або технічний засіб, а як умовний учасник взаємодії, що здатний імітувати діалог, демонструвати адаптивну поведінку та викликати у користувача ефект соціальної присутності.

Проблема квазісуб'єктності штучного інтелекту набуває особливої актуальності у площині психологічного аналізу, оскільки передбачає розгляд ШІ як специфічного «іншого» у взаємодії, якому приписуються окремі риси суб'єктності. Для дітей та підлітків, які перебувають на етапі становлення особистості, розвитку самосвідомості та соціальних навичок, така взаємодія може мати як позитивні, так і потенційно ризиковані наслідки. З одного боку, ШІ здатен виступати джерелом підтримки, інформації та безпечного середовища для самовираження; з іншого – формувати ілюзію взаємності, знижувати потребу у реальних міжособистісних контактах або впливати на емоційно-вольову сферу.

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про зростання інтересу до проблеми взаємодії людини з цифровими агентами, однак питання квазісуб'єктності штучного інтелекту у взаємодії саме з дітьми та підлітками залишається недостатньо дослідженим. Більшість праць зосереджені на технологічних або педагогічних аспектах використання ШІ, тоді як психологічні механізми сприйняття, інтерпретації та асиміляції ШІ у структуру соціальних відносин потребують глибшого осмислення.

Метою статті є здійснення теоретичного психологічного аналізу феномену квазісуб'єктності штучного інтелекту у взаємодії з дітьми та підлітками, а також у визначенні основних психологічних механізмів, можливостей і ризиків такої взаємодії.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації штучного інтелекту як квазісуб'єкта взаємодії в дитячо-підлітковому довкіллі та у виокремленні ключових психологічних механізмів (антропоморфізація, проєкція, формування емоційної прив'язаності), що забезпечують інтеграцію ШІ у систему суб'єкт-суб'єктних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика взаємодії людини з цифровими технологіями та системами штучного інтелекту перебуває у фокусі сучасних міждисциплінарних досліджень. У межах психологічної науки особлива увага приділяється феноменам соціальної присутності, антропоморфізації технологій та формуванню псевдосоціальних зв'язків між користувачем і цифровими агентами.

Значний внесок у розуміння особливостей сприйняття технологій як соціальних партнерів зробили Byron Reeves та Clifford Nass, які у межах теорії «Media Equation» довели, що люди схильні взаємодіяти з комп'ютерними системами за правилами соціальної поведінки, притаманної міжособистісному спілкуванню [9]. Відповідно до цієї концепції, навіть за усвідомлення штучної природи технології користувачі приписують їй людські характеристики та реагують на неї як на соціального суб'єкта.

Подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із дослідженнями антропоморфізації технологій, зокрема у працях Nicholas Epley, який розглядає надання людських рис неживим об'єктам як когнітивний механізм, спрямований на спрощення інтерпретації складних явищ [5]. У контексті взаємодії дітей та підлітків із штучним інтелектом цей механізм набуває особливого значення, оскільки вікові особливості розвитку сприяють більшій схильності до персоніфікації та емоційного сприйняття.

Питання взаємодії особи з цифровими агентами також розглядається у межах концепції парасоціальних відносин, започаткованої Donald Horton та Richard Wohl [7]. Хоча первинно ця теорія стосувалася взаємодії аудиторії з медійними персонажами, у сучасних умовах вона активно застосовується для аналізу взаємодії користувача з чат-ботами та системами штучного інтелекту, які здатні імітувати діалогічність та емоційну відповідь.

Розвиваючи цей підхід, Фурман А. В., Миколюк Ю. М. обґрунтували доцільність розгляду штучного інтелекту як специфічного квазісуб'єкта взаємодії. Поняття квазісуб'єктності передбачає здатність цифрових систем імітувати ключові ознаки суб'єкта – комунікативність, адаптивність, ініціативність та імітацію емоційного відгуку – за цілковитої відсутності у них власної свідомості, інтенційності та саморефлексії. Така взаємодія опосередковується низкою глибинних психологічних механізмів, серед яких ключову роль відіграють антропоморфізація, проєкція, ефект соціальної присутності та формування специфічної емоційної прив'язаності. Хоча ці механізми спрощують комунікацію з ШІ та уможливлюють його використання як доступного ресурсу психологічної підтримки чи безпечного середовища для самовираження, вони водночас породжують ілюзію міжособистісної взаємності й несуть ризики підміни живого спілкування та формування емоційної залежності від алгоритмічного «іншого» [4].

Водночас дослідження методологічних підходів до психологічного моделювання поведінки штучного інтелекту дозволяє переосмислити алгоритмічні процеси крізь призму людського досвіду. Зокрема, Миколюк С. М. та Миколюк Ю. М. доводять, що для створення адаптивних, людяно-орієнтованих та етично прийнятних систем ШІ необхідна інтеграція когнітивних теорій, концепцій емоційного інтелекту, а також урахування соціокультурного та контекстуального чинників. Застосування методів комп'ютерного та емпіричного моделювання, психометричного оцінювання та психологічної аналітики уможливлює

глибше розуміння того, як системи ШІ реагують на стимули, навчаються та приймають рішення, наближаючись за своїми функціональними проявами до складних самоорганізовувальних систем [2].

Поряд із цим особливого значення набуває практичний вимір застосування штучного інтелекту у сфері психічного здоров'я та онлайн-комунікації. Окреслений підхід підкреслює перспективність використання віртуальних терапевтичних агентів для надання емоційної підтримки, аналізу вираження емоцій та прогнозування поведінкових патернів. Утім, реалізація цих можливостей вимагає ретельного дотримання етичних норм – забезпечення приватності даних, мінімізації упередженості алгоритмів та запобігання деструктивним впливам в цифровому середовищі, що є визначальним для збереження психологічного благополуччя користувачів і гуманізації новітніх технологій.

Заразом у сучасних дослідженнях зростає інтерес до ролі штучного інтелекту як потенційного агента соціальної підтримки. Зокрема, аналізуються можливості використання чат-ботів у сфері психологічного консультування, освітнього супроводу та розвитку навичок саморегуляції. Дослідження підкреслюють ризики та можливості цифрового середовища для дітей і підлітків, зокрема у роботах Sherry Turkle, які аналізують трансформацію соціальних зв'язків під впливом технологій [10]. Однак більшість сучасних досліджень зосереджені на ефективності технологій та міфів про них, залишаючи поза увагою глибинні психологічні механізми інтеграції штучного інтелекту у структуру міжособистісних відносин.

Таким чином, аналіз наукових джерел засвідчує наявність теоретичних передумов для розгляду штучного інтелекту як специфічного учасника взаємодії, однак феномен його квазісуб'єктності у контексті дитячо-підліткової аудиторії потребує подальшого системного осмислення [1].

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі штучний інтелект дедалі частіше розглядається не лише як інструментальна система, але як особливий тип агента взаємодії, здатний виконувати функції, наближені до суб'єктних. У цьому контексті доцільним є використання поняття квазісуб'єктності, під яким розуміється здатність штучного інтелекту імітувати ознаки суб'єкта – ініціативність, адаптивність, реактивність та комунікативність – без наявності власної свідомості, інтенційності та саморефлексії.

Квазісуб'єктність штучного інтелекту проявляється у таких характеристиках як:

– здатність до ведення діалогу та підтримки комунікації;

– адаптація відповідей до поведінки користувача;

– імітація емоційного відгуку;

– створення ефекту «присутності іншого» [5; 9].

Для дітей та підлітків такі психологічні ознаки можуть формувати сприйняття штучного інтелекту як умовного партнера їх взаємодії із ШІ, що виходить за межі суто інструментального використання.

Зупинимось детальніше на психологічних механізмах взаємодії дітей та підлітків із ШІ. Взаємодія юні із системами штучного інтелекту як квазісуб'єктами опосередковується низкою психологічних механізмів, котрі визначають характер сприйняття, інтерпретації та емоційного залучення. Основними механізмами такої взаємодії є антропоморфізація, проєкція, емоційна прив'язаність та ефект соціальної присутності. Розглянемо кожен із них.

Так у межах антропоморфізації діти та підлітки схильні наділяти штучний інтелект людськими рисами, такими як «розуміння», «емоційність», «намір». Це спрощує взаємодіюючі із ШІ, але водночас створює ілюзію реальної суб'єктності [5].

У процесі проєкційної взаємодії користувач переносить на штучний інтелект власні переживання, очікування та установки. Це особливо характерно для підліткового віку, коли відбувається активний пошук ідентичності [8].

Регулярна взаємодія юні з ШІ може сприяти формуванню у них емоційної прив'язаності, яка має ознаки безпечної, контрольованої взаємодії користувача без ризику відторгнення [7].

Штучний інтелект створює відчуття «іншого», який реагує, відповідає та взаємодіє, що підсилює залученість користувача у комунікацію створюючи ефект соціальної присутності [9].

Таким чином, взаємодія юні зі штучним інтелектом формується під впливом складної системи психологічних механізмів, що можуть як підтримувати емоційний розвиток, так і сприяти виникненню залежності чи ілюзії міжособистісної взаємодії. Це актуалізує потребу у психолого-педагогічному супроводі таких форм взаємодії.

Враховуючи зазначені психологічні механізми взаємодії дітей та підлітків зі штучним інтелектом, логічним є звернення до аналізу її потенційних наслідків. Зокрема, важливим є розгляд як конструктивних можливостей, що відкриває така взаємодія юні із ШІ для їх розвитку, навчання та емоційної підтримки, так і ризиків, пов'язаних із формуванням викривлених уявлень про соціальну взаємодію та можливим емоційним перенасиченням. Розгляд штучного інтелекту як квазісуб'єкта взаємодії у дитячо-підлітковому довкіллі передбачає необхідність комплексного аналізу як його потенційних ресурсів, так і можливих загроз для психологічного розвитку особистості.

До основних можливостей такої взаємодії юні із ШІ доцільно віднести:

По-перше, розширення доступу молодих осіб до психологічної підтримки. Штучний інтелект здатен забезпечити оперативну, анонімну та доступну форму комунікації, що є особливо важливим для дітей і підлітків, які з різних причин уникають звернення до дорослих або фахівців. У цьому контексті ШІ може виконувати функцію первинного посередника у вираженні емоцій та переживань [6].

По-друге, створення безпечного простору для самовираження юні. Взаємодія з цифровим агентом, який не оцінює та не засуджує, сприяє відкритості

Таблиця 1

SWOT аналіз взаємодії дітей та підлітків із ШІ

сильні сторони	слабкі сторони	можливості	загрози
забезпечення доступної та безперервної психологічної підтримки;	ілюзія суб'єктності та псевдовзаємності;	використання у психоосвітній та профілактичній роботі	формування емоційної залежності від штучного інтелекту
створення безпечного середовища для самовираження	обмеженість емпатійної глибини штучного інтелекту	підтримка дітей і підлітків у кризових та травматичних ситуаціях	підміна реальних міжособистісних відносин;
стимулювання рефлексії та вербалізації емоційних станів;	ризик формування спрощених моделей соціальної взаємодії	інтеграція у практику соціальної роботи та психологічного супроводу	вплив на процес становлення ідентичності
індивідуалізація взаємодії відповідно до потреб користувача.	потенційне зниження розвитку навичок живого спілкування.	розвиток цифрових інструментів емоційної саморегуляції	етичні та безпекові ризики, пов'язані з обробкою даних і відсутністю відповідальності

користувача, зниженню рівня тривожності та формуванню навичок рефлексії.

По-третє, індивідуалізація навчання та розвитку дітей та підлітків. Завдяки адаптивності алгоритмів штучний інтелект може підлаштовувати зміст і форму взаємодії юні під індивідуальні потреби кожної дитини чи підлітка, сприяючи розвитку їх когнітивних та соціальних навичок [2].

По-четверте, формування у юні навичок саморегуляції. Через інтерактивну взаємодію ШІ може підтримувати розвиток у дітей емоційної грамотності, навичок вирішення проблем та контролю поведінки.

Водночас поряд із зазначеними можливостями взаємодії дітей та підлітків із ШІ існує низка потенційних ризиків, які потребують особливої уваги:

По-перше, формування ілюзії міжособистісної взаємності [7]. Квазісуб'єктність ШІ може створювати у дитини або підлітка відчуття реального взаєморозуміння, що не підкріплюється справжньою емпатією чи відповідальністю з боку системи.

По-друге, зниження потреби у реальних соціальних контактах [10]. Надмірна орієнтація на взаємодію користувача з ШІ здатна призводити до звуження кола живого спілкування та ускладнення розвитку соціальних навичок.

По-третє, ризик емоційної залежності [10]. Регулярна взаємодія юні з «завжди доступним» і передбачуваним квазісуб'єктом може формувати залежність, особливо у підлітків із підвищеною потребою у підтримці.

По-четверте, вплив на процес формування ідентичності [8]. У період активного самовизначення взаємодія підлітків з ШІ може впливати на уявлення про себе, інших та соціальні норми, зокрема через спрощені або алгоритмізовані моделі поведінки.

По-п'яте, етичні та безпекові виклики [8; 10] пов'язані з конфіденційністю даних, достовірністю інформації та відсутністю повноцінної відповідальності з боку цифрових систем.

Таким чином, взаємодія дітей та підлітків із штучним інтелектом як квазісуб'єктом має амбівалентний характер і потребує зваженого підходу з боку науковців, практиків та розробників технологій. З метою систематизації виявлених можливостей і ризиків взаємодії дітей та підлітків із штучним інтелектом як квазісуб'єктом доцільно застосувати SWOT-аналіз як аналітичний інструмент, що уможливить інтегрувати внутрішні психологічні характеристики взаємодії та зовнішні соціально-технологічні умови її реалізації.

У контексті даного дослідження сильні та слабкі сторони відображають специфіку психологічного сприйняття штучного інтелекту як квазісуб'єкта, тоді як можливості та загрози – ширший соціальний і технологічний контекст його використання (табл. 1).

Узагальнюючи результати SWOT-аналізу, висновуємо, що конструктивність взаємодії дітей та підлітків із штучним інтелектом як квазісуб'єктом визначається балансом між його ресурсним потенціалом та ризиками, а також умовами соціально-психологічного супроводу такої взаємодії.

Висновки. У статті здійснено теоретичний психологічний аналіз феномену квазісуб'єктності штучного інтелекту у взаємодії дітей та підлітків із ШІ. Обґрунтовано доцільність розгляду штучного інтелекту не лише як інструменту, але як специфічного учасника взаємодії юні із ШІ, якому діти та підлітки можуть приписувати окремі ознаки суб'єктності.

Визначено, що квазісуб'єктність штучного інтелекту проявляється через здатність до імітації комунікації, адаптивності та емоційного відгуку, що створює ефект соціальної присутності та сприяє інтеграції ШІ у систему міжособистісних відносин.

Встановлено, що взаємодія дітей та підлітків із ШІ як квазісуб'єктом опосередковується такими психологічними механізмами, як антропоморфізація, проєкція, формування емоційної прив'язаності та ефект соціальної присутності, які визначають характер сприйняття та емоційного залучення користувачів.

На основі узагальнення результатів дослідження, зокрема проведеного SWOT-аналізу, встановлено амбівалентний характер квазісуб'єктної взаємодії юних користувачів із ШІ: поряд із значним ресурсним потенціалом (розширення доступу до психологічної підтримки, індивідуалізація розвитку, формування навичок саморегуляції) вона містить суттєві ризики для дітей та підлітків (ілюзія взаємності, зниження інтенсивності реальних соціальних контактів, емоційна залежність, вплив на процес становлення ідентичності).

Обґрунтовано, що конструктивність взаємодії юні із штучним інтелектом як квазісуб'єктом визначається не лише його функціональними можливостями, але й рівнем психологічної зрілості користувача, контекстом взаємодії та наявністю соціально-психологічного супроводу.

Перспективами подальших досліджень є емпіричне вивчення типів квазісуб'єктної взаємодії дітей та підлітків із ШІ, аналіз вікових відмінностей у сприйнятті штучного інтелекту, а також розробка практичних моделей психологічного супроводу та етичних стандартів використання ШІ у роботі з дітьми та підлітками.

Підсумовуючи, штучний інтелект у сучасному дитячо-підлітковому середовищі доцільно розглядати не лише як технологічний ресурс, а як психологічно значущий квазісуб'єкт взаємодії юних користувачів із ШІ, вплив якого потребує системного наукового осмислення та відповідального соціального регулювання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч.посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 424 с.
2. Миколюк С., Миколюк Ю. Від алгоритмів до поведінки: психологічні аспекти моделювання штучного інтелекту. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія.* 2024. №53. С. 60-65. DOI: 10.32782/2312-8437.53.2024-1.9.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025-2026 роки: від 09.05.2025 р.№457-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2025-%D1%80#Text
4. Фурман А.В., Миколюк Ю.М. Психологічне розвінчання міфів про всесильність штучного інтелекту. *Психологія і суспільство.* 2025. № 2. (92). С. 11-21. DOI: 10.35774/pis2025.02.011.
5. Epley N., Waytz A., Cacioppo J. On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. Psychological Review. 2007. Vol. 114(4). P. 864–886.
6. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. New York: Norton; 1968. 336 p.
7. Horton D., Wohl R. Mass communication and para-social interaction. Psychiatry. 1956. Vol. 19(3). P. 215–229.
8. Livingstone S., Helsper E. Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet. New Media & Society. 2010. Vol. 12(2). P. 309–329.
9. Reeves B., Nass C. The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
10. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York: Basic Books, 2011.

Дата першого надходження статті до видання: 14.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.11.2026